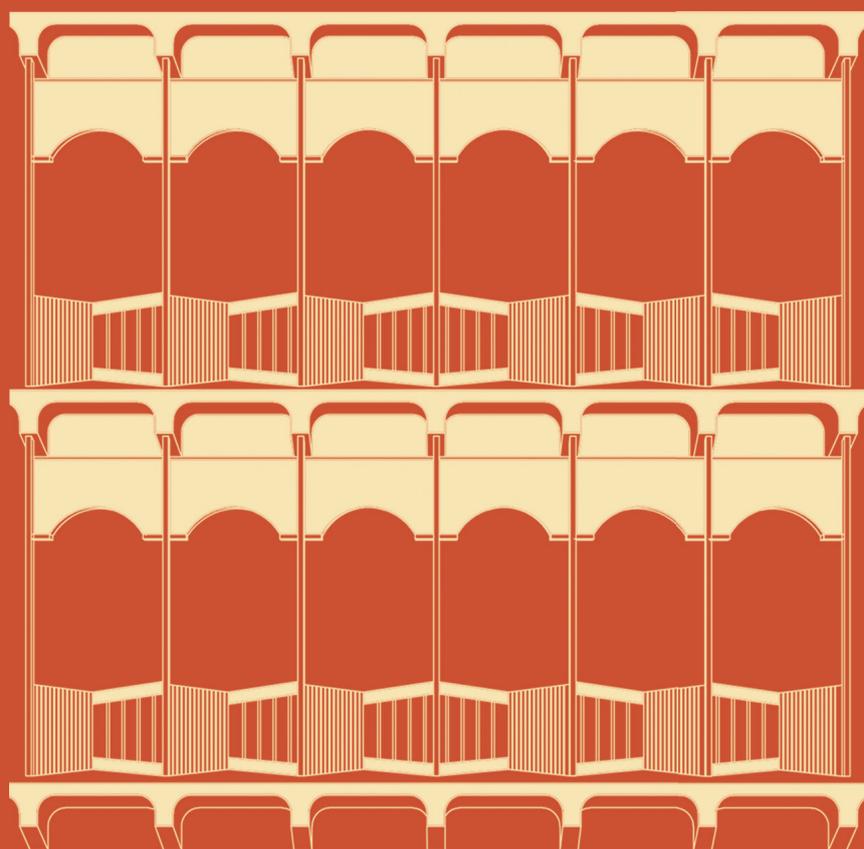

ชัยปัทมา - คุ้ม

เชียงใหม่ - ใหม่: สถาปัตยกรรมสมัยใหม่แห่งเมืองเชียงใหม่
ระหว่างปี พ.ศ.2427-2518

สินต์ สุวีจราภินันท์

คำนำบรรณาธิการ

ในหลายทศวรรษที่ผ่านมา ชาวเชียงใหม่เป็นกลุ่มแนวหน้าในการสืบหาและสรรสร้าง “ความเป็นล้านนา” ในอุดมคติ จนบางครั้งทำให้หลงลืมและละเลยการพิจารณาความหลากหลายของเมืองและความหลากหลายของศิลปวัฒนธรรมที่ย่อมเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยโดยมีปัจจัยต่างๆ เป็นตัวเกื้อหนุน ทั้งนี้ไม่ว่าเรื่องหรือของสถาปัตยกรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันต์ สุวจฉกรภินันท์ ได้รวบรวมข้อมูลด้านสถาปัตยกรรมของเมืองเชียงใหม่ไว้เป็นจำนวนมาก และได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางสังคมกับสถาปัตยกรรมไว้อย่างน่าสนใจในหนังสือ “เชียงใหม่ - ใหม่ สถาปัตยกรรมสมัยใหม่แห่งเมืองเชียงใหม่ ระหว่างปี พ.ศ.2527-2518” ซึ่งมีประเด็นสำคัญหลายประการ

ประการแรก งานชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่า “การเป็นเชียงใหม่” ในทุกวันนี้มีรากฐานมาจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องระบบการศึกษา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ในขณะเดียวกัน จากการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเหล่าอาคารบ้านเรือนในเชิงสถาปัตยกรรมของผู้เขียนก็ทำให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงรากเหง้าของชาวเชียงใหม่มาเป็นระยะๆ เช่นกัน ประการที่ 2 งานชิ้นนี้ทำให้ผู้อ่านได้ทราบประวัติของอาคารรุ่นเก่า สนุกกับเกร็ดความรู้เกี่ยวกับภูมิหลังของการก่อสร้าง เช่น การประชันความรู้และแรงบันดาลใจของเหล่าสถาปนิกไฟแรงจากกรุงเทพฯ ที่มาฝากฝีมือออกแบบตึกในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ การก่อสร้างโบสถ์ เรือนพัก โรงเรียนของมิชชันนารีโดยนำรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกมาผสมผสาน รวมทั้งประวัติของอาคารร้านค้าในย่านธุรกิจที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ที่เราเห็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันโดยไม่รู้ที่มาที่ไป ผู้เขียนได้จูงผู้อ่านเข้าไปชมรายละเอียด

ของแผนผังตึกเหล่านั้นอีกด้วย ประการที่ 3 เนื่องจากผู้เขียนได้ศึกษาเอกสารด้านประวัติศาสตร์ไว้เป็นจำนวนมาก จึงได้รวบรวมภาพเชียงใหม่ในอดีต ภาพแผนที่โบราณแสดงให้เห็นการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ในแต่ละช่วงเวลา ภาพอาคารต้นแบบจากตะวันตก และแผนที่แสดงจุดที่ตั้งของอาคารบ้านเรือนที่สำคัญทำให้ผู้อ่านมองเห็นลักษณะการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ชัดเจนขึ้น และประการสุดท้าย งานเขียนชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและสังคมซึ่งยังไม่ค่อยได้มีการศึกษากันมากนักในประเทศไทย ดังนั้น การหันกลับมามองใหม่หรือย้อนกลับมาคิดอีกดังที่ผู้เขียนได้ทำไว้นี้ จะช่วยให้เกิดการตั้งคำถามใหม่กับสิ่งรอบตัว และทำให้เกิดความคิดเชิงวิพากษ์มากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้ให้นักวิจัยรุ่นหลังนำแนวคิดในประเด็นต่างๆ จากหนังสือเล่มนี้ไปต่อยอดการศึกษาได้อย่างกว้างขวางต่อไป

นอกเหนือจากประเด็นสำคัญทั้งสี่ประการดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในส่วนภาคผนวก ผู้อ่านจะได้ชมภาพจริง ภาพสเก็ตซ์ แผนผังภายในอาคารที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 42 แห่ง อย่างเต็มอิม

รองศาสตราจารย์ เรณู วิชาศิลป์

คำนำ

“สถาปัตยกรรม” สามารถทำหน้าที่เป็นหลักฐานชั้นต้นในการบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี แต่ทว่าสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ในเมืองเชียงใหม่กลับถูกปกคลุมจากรวาทกรรมของสถาปัตยกรรมล้านนา ได้รับการสนับสนุนและยกชู จึงเกิดการยึดครองความหมายและภาพลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่ ในขณะที่เดียวกันทำให้ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของผู้คนและสถาปัตยกรรม ที่อยู่นอกจากรวาทกรรมล้านนาถูกลดความสำคัญลง ละเลย หรือมองข้ามไปจนทำให้สถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่หลายๆ ชิ้นทรุดโทรมและถูกทำลายลงในที่สุด

งานเขียนชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ เช่น มิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง กับ งานสถาปัตยกรรม ในเมืองเชียงใหม่ที่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2427 - 2518 ซึ่งเป็นช่วงของรอยต่อยุคสมัยในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง การขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเข้ามาของเทคโนโลยีวิทยาการสมัยใหม่ จนถึงเมื่อเมืองเชียงใหม่เริ่มมีพระราชบัญญัติการผังเมืองขึ้นเป็นครั้งแรก และมุ่งหวังที่จะวิเคราะห์และระบุถึงปัจจัยและอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางความสัมพันธ์ทางสังคม โดยอาศัยการวิเคราะห์ผ่านทางงานสถาปัตยกรรม โดยการเก็บข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาดังกล่าว รวมถึงการลงภาคสนามเก็บข้อมูลงานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง และคัดเลือกเพื่อเก็บข้อมูลละเอียด 42 อาคาร รวมถึงสัมภาษณ์เจ้าของอาคาร ผู้เกี่ยวข้อง และผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ทำงานในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อที่จะเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลานั้นได้สมบูรณ์มากขึ้น รวมทั้งวิเคราะห์หาความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ช่วงดังกล่าวได้แก่ คู่แม่เจ้าบุรีรัตน์ (2432), โรงเรียนยุพราช (2448), โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย (2449), กลุ่ม

อาคารบ้านของหลวงอนุสารสุนทร (2460 - 2475), สถานีรถไฟ (2464), และอาคารเรียนหลายหลังในรั้วมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2507) เป็นต้น

งานชิ้นนี้ระบุดังกล่าวที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อเมือง และผู้คนในเมืองเชียงใหม่ในการเข้าสู่ “ยุคสมัยใหม่” มี 4 ปัจจัยหลักคือ พัฒนาการทางการศึกษา พัฒนาการทางเศรษฐกิจ พัฒนาการทางโครงสร้างพื้นฐาน และพัฒนาการทางการเมืองการปกครอง โดยมีเงื่อนไข 3 ประการสำคัญที่เป็นตัวเร่งและผลักดันคือ 1) เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และระบบคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเดิมซึ่งผูกโยงกับทักษะของเมือง การตั้งถิ่นฐาน การแบ่งชนชั้นของผู้คนในเมือง ระบบคิดดังกล่าวค่อยๆ หมดความสำคัญลงไป พร้อมกับ การเข้ามาของความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ 2) เกิดจากลักษณะของการเมืองการปกครองของเมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลานั้นสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะหรือรูปแบบการเมืองที่มีความยืดหยุ่นสูง เนื่องจากความจำเป็นในการตอบรับความไม่แน่นอนของระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เพราะในขณะที่จะต้องถูกควบคุมดูแลจากรัฐส่วนกลางภายใต้ระบบการปกครองแบบเทศาภิบาล เจ้านายฝ่ายเหนือเองก็จะต้องทำการรักษากลุ่มคนต่างๆ ที่อยู่ในการปกครองเดิมให้มีความจงรักภักดี หรืออาจจะเรียกว่ารักษาตำแหน่งทางสังคมของระบบเจ้านายเดิมเอาไว้ให้ได้เช่นกัน และ 3) เกิดจากการเข้ามาของเทคโนโลยีใหม่ๆ โดยเฉพาะ การเข้ามาของ “รถไฟ” การขนส่งก้าวข้ามข้อจำกัดเดิมๆ ส่งผลให้ทั้งเทคโนโลยี วัสดุอุปกรณ์การก่อสร้าง สินค้า และ ผู้คนเข้าออกเชียงใหม่ได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

โดยสรุป สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่เป็นสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นจากการทดลองผสมผสานของใหม่ที่น่าเข้ามาอยู่กับของเดิมที่มีอยู่ เกิดจากการเรียนรู้ที่จะนำเอาเทคนิควิธีเทคโนโลยีการก่อสร้างใหม่ๆ วัสดุๆ ใหม่ๆ มาผนวกเข้ากับองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ เพื่อทำให้วิถีชีวิตแบบเดิมๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น ทันสมัยขึ้น สะดวกสบายขึ้น เร็วขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้น หรือมีความเป็นเมืองมากขึ้น (Urbanization) ส่งผลให้เกิดเป็น “สภาวะของความเป็นสมัยใหม่” แต่ทว่ามีความเฉพาะเจาะจงตามบริบทของเมืองเชียงใหม่ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และระบบคิดของผู้คนต่อคติความเชื่อแบบเดิม เกิดจากการประนีประนอมผสมผสานประโยชน์เพื่อการอยู่รอดของระบบเจ้านายฝ่ายเหนือเดิม เกิดจากโอกาสที่เปิดให้มีพื้นที่สำหรับทดลอง

ออกแบบก่อสร้างอาคารรูปแบบใหม่และทำทลาย เกิดจากกลุ่มทุนพ่อค้าชาวจีนตระกูลต่างๆ ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาเมือง ด้วยปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งเมืองและสถาปัตยกรรมไปสู่ “สถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่” งานชิ้นนี้หวังว่าการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ให้เห็นถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ และสร้างให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ ผู้คน เมือง และ สถาปัตยกรรม จะนำไปสู่การขยายขอบเขตการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่มากขึ้น

หนังสือเล่มนี้จะไม่สามารถสำเร็จเป็นรูปเล่มแบบนี้ได้ หากไม่ได้รับการช่วยเหลือด้านต่างๆ จากหลายๆ ส่วน ก่อนอื่นเลยต้องขอขอบคุณคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และทุนสนับสนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ปี 2556 ที่เป็นจุดเริ่มต้นของหนังสือเล่มนี้ ขอขอบคุณศาสตราจารย์ ดร. อานันท์ กาญจนพันธุ์ และ ผศ. ดร. พลัปลิง คงชนะ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้คำชี้แนะและช่วยขัดเกลาข้อโต้แย้งต่างๆ ขอขอบคุณบรรณาธิการ รองศาสตราจารย์ เรณู วิชาศิลป์ ที่ช่วยขัดเกลาภาษาของหนังสือเล่มนี้ให้ออกมาอย่างสวยงาม ขอขอบคุณ อาจารย์ ดำเนิน จันตะใหม่ และ นางสาว สลิตา จรัสกร ที่ขะมักเขม้นในการเก็บข้อมูลภาคสนามอย่างเต็มที่ ขอขอบคุณอาจารย์ อลิษา หงษ์ทอง และ นาย พีระพงษ์ พรหมชาติ สำหรับการจัดรูปเล่ม ออกแบบกราฟฟิกสวยๆ ของหนังสือเล่มนี้ ขอขอบคุณนักศึกษาในรายวิชา 801521 ที่สนุกไปกับการคิดทบทวนความงามของสถาปัตยกรรมโมเดิร์นในเชียงใหม่ และสุดท้ายขอขอบคุณสำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ให้ออกาสหนังสือเล่มนี้คลอดออกมาอย่างสวยงามเป็นรูปเล่มในมือของทุกท่าน

สารบัญ

	หน้า
คำนิยม	ก
คำนำบรรณาธิการ	ข
คำนำ	ค
Prologue	จ
สารบัญ	ช
สารบัญภาพ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	2
1.1 เชียงใหม่ ทำไมต้องล้านนา	2
1.2 วัตถุประสงค์	4
1.3 สมมติฐานและคำถามหลัก	4
1.4 ขอบเขตการศึกษา	4
1.5 วิธีการดำเนินการ	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
1.7 นิยามศัพท์	9
บทที่ 2 ทบทวนมติความเป็นสมัยใหม่	12
2.1 มติของความเป็นสมัยใหม่และสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (modernism and modern architecture)	13
2.2 มติความเป็นสมัยใหม่ในประเทศไทย	18
2.3 เชียงใหม่ : รอยต่อและการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่	19
บทที่ 3 สถาปัตยกรรมและภาพสะท้อนของยุคสมัยใหม่ในเมืองเชียงใหม่	42
3.1 ภาพสะท้อนที่ 1 : ร่องรอยพัฒนาการด้านการศึกษา	43
3.2 ภาพสะท้อนที่ 2 : ร่องรอยพัฒนาการด้านเศรษฐกิจ	73
3.3 ภาพสะท้อนที่ 3 : ร่องรอยพัฒนาการด้านโครงสร้างพื้นฐาน	95
3.4 ภาพสะท้อนที่ 4 : ร่องรอยพัฒนาการด้านการเมืองการปกครอง	112
บทที่ 4 สรุปปัจจัยที่นำเชียงใหม่เข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่	122
4.1 ปัจจัยที่สำคัญทั้ง 4	122
4.2 บทสรุป สถาปัตยกรรมและภาพสะท้อนยุคสมัยใหม่ในเมืองเชียงใหม่ช่วงปี พ.ศ.2427 – 2518	126
บรรณานุกรม	131
ภาคผนวก	135

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	ภาพจากพระราชบัญญัติผังเมืองรวม เชียงใหม่ปี พ.ศ.2556	5
1.2	ภาพแสดงการแบ่งโซนของการเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบไปด้วย 6 โซนย่อย	6
1.3	ภาพแสดงตัวอย่างกราฟฟิคข้อมูลภาคสนาม ที่ได้จากการเก็บรายละเอียดอาคารกรณีศึกษาในชั้นที่สอง	7
1.4	แสดงตัวอย่าง กราฟฟิคข้อมูลภาคสนาม ที่ได้จากการเก็บรายละเอียดอาคารกรณีศึกษาในชั้นที่สอง	8
2.1	ภาพ Sunrise (พ.ศ.2415) วาดโดย Claude Monet	14
2.2	ภาพ The Starry Night (พ.ศ.2432) วาดโดย Vincent van Gogh	14
2.3	ภาพ Violin and Candlestick (พ.ศ.2463) วาดโดย Georges Braque	14
2.4	ภาพ Marilyn (พ.ศ.2503) สกรีนโดย Andy Warhol	14
2.5	ภาพ Crystal Palace ในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ออกแบบโดย Sir Joseph Paxton	15
2.6	ภาพอาคาร Bauhaus (พ.ศ.2470) ที่เมือง Dessau ประเทศเยอรมัน ออกแบบโดย Walter Gropius	16
2.7	ภาพภายนอกอาคาร Seagram ที่เมืองนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ออกแบบโดย Ludwig Mies van Der Rohe	16
2.8	ภาพภายในอาคาร German Pavilion ที่เมืองบาเซิลเนา ประเทศสเปน	16
2.9	ภาพภายนอกอาคาร Villa Savoye	17
2.10 - 2.12	ภาพภายในอาคาร Villa Savoye ที่เมือง Poissy-sur-Seine ประเทศฝรั่งเศส	17
2.13	ภาพแผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2431	21
2.14	ภาพแผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ.2436	22
2.15	ภาพแผนที่เมืองนครเชียงใหม่ ฉบับ พ.ศ.2447 ครั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เสด็จจมนชลฝ่ายเหนือ	23
2.16	ภาพแผนที่เมือง Chiangmai, Siam พ.ศ.2456 เขียนโดยมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน	24
2.17	ภาพแผนที่เมือง City of Chiangmai, Siam (Showing properties held by American Presbyterian Mission) พ.ศ.2466	25
2.18	ภาพขยายจากแผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2431	26
2.19	ภาพขยายจากแผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2436	27
2.20	ภาพขยายจากแผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2436	28
2.21	ภาพแผนที่เมือง Chiangmai, Siam พ.ศ.2456 เขียนโดยมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน	29
2.22 - 2.23	ภาพคริสตจักรที่ 1 (พ.ศ.2430) และตำแหน่งของคริสตจักรที่ 1	30
2.24	ภาพแผนที่เมือง City of Chiangmai, Siam (Showing properties held by American Presbyterian Mission) พ.ศ.2466	31
2.25	ภาพขยายเฉพาะส่วนของพื้นที่ที่แรเงาคือพื้นที่ที่มีมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนถือครองในปี พ.ศ.2466	33
2.26	ภาพแผนที่เมืองเชียงใหม่ในช่วงปี 2500 แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของเมืองไปทางทิศตะวันออก	34

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
2.27	แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาระบบโครงข่ายการจราจรของเมืองเชียงใหม่ ในยุคต่างๆ	35
2.28	ภาพแสดงการกำหนดโซนนิ่ง	40
3.1.1	ภาพอาคารเรียนหลังแรกของโรงเรียนพระราชชายา	44
3.1.2	ภาพอาคารหอพักในอดีต	44
3.1.3	ภาพอาคารบ้านเขี้ยว สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2464	44
3.1.4	ภาพอาคารหอพัก ในปี พ.ศ.2557	45
3.1.5	ภาพแปลนบ้านเขี้ยว และภาพบรรยากาศภายนอกและภายใน ในปี พ.ศ.2557	45
3.1.6	ภาพแสดงการเปรียบเทียบระหว่างตัวอาคารของโรงเรียนพระราชชายา	47
3.1.7	ภาพ “เฉลี่ยงหน้าประตูเข้าบ้าน” ทั่วไปที่พบเห็นในประเทศอเมริกา	47
3.1.8	ภาพสเก็ตช์แสดงรูปตัดภายในของบ้านเขี้ยว	48
3.1.9	ภาพรูปด้านหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ แสดงให้เห็นถึงแนวหลังคา และปล่องไฟของบ้านเขี้ยว	48
3.1.10	ภาพอิฐบล็อกจากดาว	48
3.1.11 - 3.1.12	ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ บ้านเขี้ยว	48
3.1.13	ภาพแสดงแนวคิดของการวางผังในโรงเรียนปริณส์รอยแยลส์วิทยาลัย	50
3.1.14	ภาพแสดงผังโรงเรียนสอนศาสนา Princeton Theological Seminary	50
3.1.15	ภาพถาวรฉาย ภาพบ้านแฮร์ริส ในยุคแรกๆ และภาพด้านขวาภาพบ้านแฮร์ริสในปี พ.ศ.2447	51
3.1.16	ภาพแสดงอาคารโรงละครขณะก่อสร้าง	51
3.1.17	ภาพแสดงกลุ่มอาคารเก่าโรงเรียนปริณส์รอยแยลส์วิทยาลัย	52
3.1.18	บ้านแฮร์ริสได้รับการออกแบบโดย นายแวน แอลเลน แฮร์ริส	53
3.1.19	ภาพแสดงรายละเอียดของโบสถ์ของโรงเรียนปริณส์รอยแยลส์วิทยาลัย	53
3.1.20	แบบก่อสร้างโบสถ์โรงเรียนปริณส์รอยแยลส์วิทยาลัย ที่ทำการสำเนาจากต้นฉบับที่เขียนขึ้นโดย นายแวน แอลเลน แฮร์ริส ในปี พ.ศ.2472	54
3.1.21	ภาพทางด้านซ้ายเป็นภาพถ่ายภายในอาคารเพาเวอร์ฮอลล์ (Power Hall) ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2471	54
3.1.22	ในปี พ.ศ.2475 ได้มีการเผยแพร่คริสต์ศาสนิกายคาทอลิกขึ้นมาที่จังหวัดเชียงใหม่และได้จัดตั้งโบสถ์พระหฤทัยขึ้น ณ ตำบลช้างคลาน ถนนเจริญประเทศ ริมฝั่งแม่น้ำปิงด้านทิศตะวันตก	57
3.1.23	ภาพอาคารโรงเรียนเรยีนาเชลีวิทยาลัย	57
3.1.24	โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัยทำการเปิดสอนครั้งแรก ในวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2475	57
3.1.25	ภาพอาคารเอ็มมานูเอล	57
3.1.26	ภาพบางส่วนจากแผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ.2436	58
3.1.27	ภาพการจัดกิจกรรมด้านหน้าของตึกยุพราช	59
3.1.28	ภาพแผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ.2476	59

สารบัญภาพ (ต่อ)

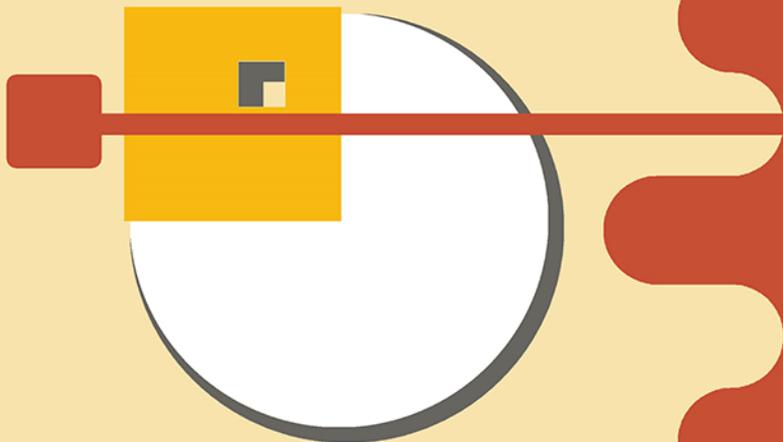
ภาพที่		หน้า
3.1.29	ภาพด้านซ้ายพื้นที่สี่เหลี่ยมแสดงที่ตั้งของคุ้มหลวงกลางเวียงของเจ้าอินทวิชยานนท์ (พ.ศ.2436) และภาพสี่แฉกแสดงการขยายตัวของพื้นที่โรงเรียนยุพราชวิทยาลัยในช่วงปี พ.ศ.2458 – 2467	61
3.1.30	ภาพด้านซ้ายพื้นที่สี่เหลี่ยมแสดงที่ตั้งของวัดหมื่นคอง (พ.ศ.2436) และภาพสี่แฉกแสดงการขยายตัวของพื้นที่โรงเรียนยุพราช ในช่วงปี พ.ศ.2467 -2477	61
3.1.31	ภาพด้านซ้ายพื้นที่สี่เหลี่ยมแสดงที่ตั้งของวัดนางเหลียว (พ.ศ. 2436) และภาพสี่แฉกแสดงการขยายตัวของพื้นที่โรงเรียนยุพราช ในช่วงปี พ.ศ.2477 -2486	61
3.1.32	ภาพด้านซ้ายสี่เหลี่ยมแสดงที่ตั้งของสวนพระเจ้าอินทวิชยานนท์ (พ.ศ. 2436) และภาพสี่แฉกแสดงการขยายตัวของพื้นที่โรงเรียนยุพราช ในช่วงปี พ.ศ.2486- 2497	61
3.1.33	ภาพด้านซ้ายสี่เหลี่ยมแสดงที่ตั้งของคุ้มเจ้าแม่บัวทิพ (พ.ศ.2436) และภาพสี่แฉกแสดงการขยายตัวของพื้นที่โรงเรียนยุพราชในช่วงปี พ.ศ. 2497 – 2512	61
3.1.34	ภาพด้านซ้ายสี่เหลี่ยมแสดงที่ตั้งของเค้าสนามหลวงเดิม	61
3.1.35	ภาพบรรยากาศบริเวณพื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และโรงพยาบาลสวนดอกในช่วงก่อตั้ง	63
3.1.36	แสดงภาพเรือนไม้เดิมที่ใช้เป็นสถานที่เริ่มต้น การเตรียมงานจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่	67
3.1.37	แสดงภาพบ้านพักของอาจารย์และเจ้าหน้าที่บริเวณรอบอ่างแก้ว	67
3.1.38	แสดงภาพหมู่บ้าน “2507” ซึ่งตามคำให้สัมภาษณ์ของ นางเทพพร สุคำวัง ว่าเป็นหมู่บ้านแรกของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่	68
3.1.39	แสดงอาคารในช่วง 10 ปีแรก ของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่	68
3.1.40	แสดงอาคารในช่วง 20 ปีแรกของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่	69
3.1.41	แสดงการขยายตัวของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในช่วง 50 ปี ที่ผ่านมา	70
3.1.42	ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์หอดิลิปปีนมาลา	70
3.1.43	ภาพชุดแสดงให้เห็นถึง ความหลากหลายในเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นในอาคารเรียนและอาคารหอพักหลายอาคารในรั้วมหาวิทยาลัยเชียงใหม่	71
3.1.44	ภาพชุดแสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่สถาปนิกและวิศวกรผู้สรรค์สร้างอาคารเรียนอาคารหอพักเหล่านี้ที่มีต่อการตอบสนองสภาพแวดล้อม	72
3.1.45	ภาพชุดแสดงให้เห็นถึง ลักษณะที่วางภายใน ในรูปแบบที่แปลกตาออกไป	73
3.2.1	ภาพของเรือนแถวย่านวัดเกตที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวจีน ในนครเชียงใหม่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411– 2453)	75
3.2.2	แสดงการเปรียบเทียบความคล้ายคลึงของลักษณะภายนอกของตัวบ้านของคนจีนในยุคสมัยเดียวกัน	75
3.2.3	ภาพสภาพบ้านเรือนในช่วงปี พ.ศ.2497 แสดงให้เห็นบางส่วนของอาคารศรีประเสริฐ และบางส่วนของ “บ้านแดง” หนึ่งในหมู่บ้านตึกของหลวงอนุสารสุนทร	76
3.2.4	ภาพสภาพบ้านเรือนย่านกาดหลวงระหวังก่อนและในขณะที่เกิดเพลิงไหม้เมื่อปี พ.ศ.2511	76

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
3.2.5	ภาพสภาพบ้านเรือนบนถนน “ท่าแพ” ในช่วงปี พ.ศ. 2522 ภาพซ้ายผู้ถ่ายยืนอยู่หน้าวัดมหาวันแล้วมองไปยังประตูท่าแพและภาพด้านขวาผู้ถ่ายยืนอยู่บริเวณหน้าตรอกเล่าโจ้วและมองไปยังวัดแสนฝาง	76
3.2.6	ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ของกลุ่มเรือน “บ้านตึก” ของหลวงอนุสารสุนทร สร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2443 บนถนนพระปกเกล้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	77
3.2.7	แปลนชั้นที่ 1 และ 2 ของกลุ่มเรือน “บ้านตึก” และตำแหน่งของบ้านส่วนต่างๆ	78
3.2.8	ภาพแสดงทางเดินเชื่อมภายในกลุ่มเรือน “บ้านตึก”	79
3.2.9	ภาพด้านในของเรือนแถว (พ.ศ.2440) และรายละเอียดของบันไดและระเบียงไม้ทางขึ้นชั้นสอง	79
3.2.10	ภาพด้านหน้าของกลุ่มเรือน “บ้านตึก” และบริเวณส่วนเชื่อมโยงระหว่างตึกแดง (พ.ศ.2464) และตึกขาว	79
3.2.11	ภาพภายในของกลุ่มเรือน “บ้านตึก”	80
3.2.12	ภาพภายใน “ตึกหลวง” ที่หลวงอนุสารสุนทรได้เปิดธุรกิจธนาคารให้กู้ยืมเงิน	80
3.2.13	ภาพภายนอกและภายในของตลาดวโรรส (พ.ศ.2512)	83
3.2.14	ภาพแปลนของตลาดวโรรส แสดงให้เห็นถึงการเปิดช่องเปิดขนาดใหญ่ภายในตัวตลาด รวมถึงรายละเอียดต่างๆ	84
3.2.15	ภาพรายละเอียดของโครงสร้างหั่วเสาที่ออกแบบให้มีลักษณะเป็นรูปตัว Y ที่มีสัดส่วนสวยงาม	85
3.2.16	ภาพแถวแรกซ้ายมือเป็นภาพ “ช่วงเมรุ” เดิมในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์	87
3.2.17	ภาพตลาดวโรรสที่เหลือแต่โครงสร้างหลังจากเกิดเพลิงไหม้ในปี พ.ศ.2511	87
3.2.18	แสดงการเปรียบเทียบอาคารศรีประเสริฐ (พ.ศ.2448) และอาคารกงสุลอังกฤษซึ่งปัจจุบันกลายเป็นร้านอาหารในโรงแรม Anantara	88
3.2.19	ภาพอาคารพาณิชย์ต่างๆ ที่เรียงรายกันอยู่บนถนนท่าแพ	89
3.2.20	ภาพอาคารพาณิชย์ “เงินอัจฉรา” บนถนนท่าแพ	89
3.2.21	ภาพอาคารพาณิชย์ “ล้านนาแอนติค” บนถนนท่าแพ	90
3.2.22	ภาพอาคารพาณิชย์ “ฉัตรภรณ์” บนถนนท่าแพ	91
3.2.23	ภาพอาคารพาณิชย์ “เสียววิริยะ” บนถนนท่าแพ	92
3.2.24	ภาพอาคารพาณิชย์ประเภทตึกแถวที่ตั้งอยู่ “หัวถนน” ต่างๆ	93
3.2.25	ภาพอาคารพาณิชย์บนถนนเจริญเมืองและถนนเจริญราษฎร์	94
3.2.26	ภาพอาคารพาณิชย์บนถนนวัวลาย	94
3.3.1	แผนที่เมืองเชียงใหม่ ฉบับปี พ.ศ.2436	96
3.3.2	โรงพยาบาลอเมริกันมิชชันในอดีต	96
3.3.3	ภาพแสดง สถานีกาชาดที่ 3 ในปัจจุบัน และรายละเอียดของการออกแบบช่องเปิดที่ผสมผสานกับเหล็กดัดที่น่าสนใจ	97
3.3.4	ภาพทางเข้าโรงพยาบาลแมคเคนในอดีต	97

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
3.3.5	ภาพอาคาร 7 ชั้นซึ่งต่อมาได้ชื่อว่าอาคารบุญสม มาร์ติน (พ.ศ.2512)	100
3.3.6	ภาพอาคาร M.D อาคารที่ผู้เขียนเก็บข้อมูลภายในพื้นที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่	100
3.3.7	ภาพอาคารคณะทันตแพทยศาสตร์ เป็นอาคารที่ผู้เขียนเก็บข้อมูลภายในพื้นที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่	101
3.3.8	ภาพอาคารคณะเภสัชศาสตร์ เป็นอาคารที่ผู้เขียนเก็บข้อมูลภายในพื้นที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่	102
3.3.9	ภาพถ่ายพิพิธภัณฑ์ตราไปรษณีย์เชียงใหม่ ในปัจจุบัน	103
3.3.10	ภาพแสดงหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ของอาคารพิพิธภัณฑ์ตราไปรษณีย์เชียงใหม่ และภาพถ่ายพิพิธภัณฑ์ตราไปรษณีย์เชียงใหม่ ในปัจจุบัน	104
3.3.11	ภาพถ่ายสถานีรถไฟเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2496	105
3.3.12	ภาพแสดงหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ของอาคารสถานีรถไฟเชียงใหม่และภาพถ่ายในปัจจุบัน	106
3.3.13	ภาพถ่ายรายละเอียดของทรงหลังคาบริเวณหอนาฬิกาและซุ้มหลังคา	107
3.3.14	ภาพแผนที่เมืองเชียงใหม่เปรียบเทียบโครงข่ายการสัญจร	108
3.3.15	ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ บ้านพักข้าราชการกรมทางหลวงที่ 1 เชียงใหม่	109
3.4.1	ภาพแสดงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ปลูกสร้างประเภทบ้านและชุมชน	113
3.4.2	ภาพแผนผัง City of Chiangmai, Siam	115
3.4.3	ภาพตึกยุพราช ภาพอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ภาพหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่	116
3.4.4	ภาพภายในทัศนสถานหญิงก่อนจะมีการย้ายออกในปี พ.ศ.2555 และภาพงานประกวดที่ได้รับรางวัลชนะเลิศ ในการปรับปรุง “ช่วงหลวงเวียงแก้ว” ในปี พ.ศ.2557	118
3.4.5	ภาพคัมแจบุรีรัตนมหาอินทร์ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา ภายใต้การดูแลของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	119
3.4.6	ภาพอาคารศาลาธารักษ์ เชียงใหม่ 1	120
3.4.7	ภาพรูปปั้นของอาคารศาลาธารักษ์ เชียงใหม่ 1	120

หนังสือเล่มนี้ได้เจาะลึกเข้าไปในเหตุการณ์ และปฏิบัติการของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งชาวตะวันตก ชาวจีน สนธิสัญญาท็อกกัน และสถาปนาในภาคราชการในช่วงรอยต่อของประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งช่วยเปิดมุมมองการอ่านประวัติศาสตร์ให้ก้าวข้ามกับดักของความคิดแบบคู่ตรงข้าม ระหว่างการยึดติดอยู่กับวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นและการเปิดรับวัฒนธรรมภายนอก การก้าวข้ามเช่นนี้จึงไม่ใช่เป็นเพียงการกระโดดข้ามปัญหา แต่เป็นการให้ความสำคัญกับความพยายามแก้ปัญหาในกระบวนการเปลี่ยนผ่าน ที่เผยให้เห็นการดิ้นรนของผู้คนดังกล่าวเหล่านั้น ผ่านการผสมผสานเลือกสรร และดัดแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมหลากหลายกระแสเข้าด้วยกัน เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตามจินตนาการอุดมการณ์ และสถานการณ์เศรษฐกิจสังคมของตน ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ด้านการเมืองการปกครอง การพัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งล้วนพลิกโฉมหน้าการดำรงชีวิตของผู้คนในขณะนั้นอย่างรุนแรง

คำนิยม

อาพันธ์ กาญจนพันธ์

บทที่

1

บทนำ

1.1 เชียงใหม่ ทำไมต้องล้านนา

เมื่อพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน พลวัตของความสัมพันธภาพทางสังคมดูเหมือนจะดำเนินไปในเชิงของความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม เป็นไปในลักษณะของความขัดแย้ง ระหว่างความใหม่และความเก่า ระหว่างรูปแบบของความแปลกทำทหายและรูปแบบของประเพณีดั้งเดิม ในมุมหนึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดต่อๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่นก็ยังสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในระดับของชีวิตประจำวัน เช่น พิธีรดน้ำดำหัวในประเพณีสงกรานต์และพิธีก่อเจดีย์ทรายในวัดต่างๆ ทั่วเมืองเชียงใหม่ แต่ในอีกมุมหนึ่งความทันสมัยสิ่งแปลกใหม่อย่างโรงแรมบูติกใหม่ๆ สปา ร้านอาหาร ร้านกาแฟ และรวมถึงรูปแบบการใช้ชีวิตใหม่ๆ ที่ตอบรับกับการเป็น

เมืองศูนย์กลางของภาคเหนือประตูลูกุ่มประเทศอาเซียนทางตอนบน ก็สามารถพบเห็นได้อย่างมากมายเช่นกัน โครงสร้างของความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้ดูเหมือนจะเกิดขึ้นไปอย่างคึกคักแต่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่าภายในเมืองเชียงใหม่ปัจจุบันจึงมีลักษณะที่ “ความผสมผสาน” มีความซับซ้อน และซ้อนทับกัน ทั้งความใหม่และความเก่า วัด ประเพณีกับโรงแรมบูติก แม่หญิงงามช่างฟ้อนกับเด็กวัยรุ่นเต้นป๊อปยดงเช่นที่ สุรเดช ทรงติเจริญ ได้กล่าวเอาไว้ว่าความเจริญและการพัฒนากับวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เกิดขึ้นควบคู่กัน ผ่านกาลเวลาที่ทับถมกันจนแล้วร่นเล่า ดังนั้นเราในฐานะผู้ที่มีชีวิตอยู่ในหน้าหนึ่งของประวัติศาสตร์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสานต่อทางประวัติศาสตร์ให้กับคนรุ่นหลังเพื่อที่จะได้ใช้เป็นต้นกล้าแห่งอนาคตต่อไป¹ โครงสร้างของความสัมพันธ์นี้แน่นอนว่าจะก่อตัวเป็น “ประวัติศาสตร์” และกลั่นตัวเป็น “อารยธรรม” ให้กับคนรุ่นต่อไปได้เรียนรู้คำถามที่เกิดขึ้นคือเราจะเตรียมความพร้อมในการก้าวเดินต่อ หรือรอรับการพัฒนาต่อไปอย่างไร ถ้าเราขาดความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องคิดคำนึงถึงแนวทางและเครื่องมือในการบันทึกประวัติศาสตร์ เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับงานประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรม เราจะใช้เครื่องมืออะไรในการบันทึกเรื่องราวเหล่านั้น อะไรที่จะทำหน้าที่ในการสะท้อนภาพในอดีตที่จะเอื้อให้เกิดความเข้าใจในปัจจุบันและส่งเสริมการพัฒนาต่อไปในปัจจุบันและอนาคต

ความสำคัญของงานเขียนขึ้นนี้

งานชิ้นนี้มองว่า “สถาปัตยกรรม” เป็นหลักฐานขั้นต้นทางประวัติศาสตร์เพราะมันไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งก่อสร้างที่วัดโอมแสดง ความงามแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังทำหน้าที่ในการบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวิถีชีวิต การเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละช่วงเวลาได้เป็นอย่างดี

ผู้เขียนพบว่าประเด็นปัญหาที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือ ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมเมืองเชียงใหม่ นั้นไม่เพียงมีข้อจำกัดของข้อมูลที่ถูก “ความเป็นล้านนา” หรือ “ประวัติศาสตร์ล้านนา” เข้ามายึดครองความหมายและลดทอนความสำคัญของประวัติศาสตร์ในส่วนอื่นๆ ไปจนหมดสิ้น ความเข้าใจทางด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมเมืองเชียงใหม่ จึงมักจะพบว่ากลายเป็นความเข้าใจทางด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมล้านนาที่นิยมและชื่นชม ยกย่อง ความเป็นล้านนาว่ามีความเป็นเนื้อแท้

เป็นอดีตอันบริสุทธิ์ เป็นสังคมในอุดมคติโดยที่ไม่ได้ให้ความสนใจกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมช่วงอื่นๆ ของเมืองเชียงใหม่ เช่น ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่ ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวิถีชีวิตชาวล้านนาเช่นกัน ถ้ากล่าวอย่างสุดโต่ง เราอาจจะพูดได้ว่าเพราะความเป็นล้านนาตัวเอง ที่ทำให้เรื่องราวการขุดค้น รวบรวม ศึกษา และวิเคราะห์ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของเมืองเชียงใหม่ได้หยุดชะงักลง

อีกทั้งจำนวนงานวิจัยทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่ให้ความสนใจในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางสถาปัตยกรรมในช่วงรอยต่อของยุคสมัยที่เมืองเชียงใหม่กำลังเปลี่ยนเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ (Modernism) นั้นมีอยู่น้อยมาก² โดยเฉพาะในช่วงรอยต่อตั้งแต่ในการขยายตัวของเศรษฐกิจในเมืองเชียงใหม่ที่มีมากขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2427³ ไปจนถึงเมื่อเมืองเชียงใหม่เริ่มมีพระราชบัญญัติการ

¹ ใช้เครื่องหมาย “+” ตามต้นฉบับใน สุรเดช ทรงติเจริญ “เมื่อเมืองกำลังจะถูกเปลี่ยนมือ (เชียงใหม่จะอย่างไร: กรณีศึกษา ชุมชนวัดเกตฟ้าฮ่าม)” ใน *อาษา* 04:51-05:51, หน้า 26.

² เท่าที่ปรากฏ เช่น งานวิจัยของ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์* (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (สกว.), 2547) ที่เก็บรวบรวมประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับช่วงรอยต่อของยุค มีการแบ่งยุคการตั้งถิ่นฐานของเมืองเชียงใหม่เป็น 4 ยุค คือ การตั้งถิ่นฐานยุคแรก คือ ก่อนปี พ.ศ.1839, ยุคที่สองการตั้งถิ่นฐานในยุคราชวงศ์มังราย คือ ระหว่างปี พ.ศ.1839 – 2317, ยุคที่สามการตั้งถิ่นฐานในยุคราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน คือ ระหว่างปี พ.ศ.2317 – 2460, และยุคที่สี่การตั้งถิ่นฐานในยุคจังหวัดเชียงใหม่ คือ ระหว่างปี พ.ศ.2460 – 2550 แต่ทว่าจุดมุ่งหมายของงานชิ้นนี้อยู่ที่การสำรวจเพื่อการสร้างเส้นทางท่องเที่ยว มิใช่การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์อย่างละเอียดของตัวสถาปัตยกรรมในฐานะภาพสะท้อนของความสัมพันธ์ทางสังคม

³ อ่างการแบ่งยุคของ สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2549) ซึ่งแบ่งยุคของประวัติศาสตร์ล้านนาเป็น 7 ยุค ดังนี้ ยุคแคว้นแคว้น-นครรัฐ ในดินแดนล้านนา ก่อนกำเนิดอาณาจักรในพุทธศตวรรษที่ 19, ยุคอาณาจักรล้านนา พ.ศ.1839 – 2101 การพัฒนาการของอาณาจักร, ยุคล้านนาสมัยพม่าปกครอง พ.ศ.2101 – 2317 จากศูนย์อำนาจสู่รัฐชายขอบ, ยุคล้านนาสมัยเมืองประเทศราชแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2317 – 2427, ยุคการรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนาเข้าสู่ส่วนกลาง ล้านนาสมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์, ยุคของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ 2427 – 2464 และยุคภาคเหนือหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

ผังเมืองขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2518 ตามโครงการบูรณะและพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่เป็นเวลาทั้งสิ้น 91 ปี ในปัจจุบันมีสถาปัตยกรรมขึ้นสำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงรอยต่อของยุคดังกล่าว เช่น คัมเจ้าบุรีรัตน์ (พ.ศ.2432), โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย (พ.ศ. 2442), โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย (พ.ศ.2447), ธนาคารแห่งแรกโดยหลวงอนุสารสุนทร (พ.ศ.2460), สถานีรถไฟ (พ.ศ. 2464), โรงเรียนเรยีนาเชลีวิทยาลัย (พ.ศ.2474), โรงเรียนพระหฤทัย และโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย (พ.ศ.2475), ตึกขาว (พ.ศ.2475), และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ.2507) ฯลฯ หลากๆ แห่งสภาพภายนอกเริ่มทรุดโทรมเสียหาย บางแห่งเริ่มถูกรื้อถอนทำลาย เปลี่ยนสภาพเป็นอาคารใหม่ๆ ที่ไม่ต่อเชื่อมใดๆ กับประวัติศาสตร์ของเดิม ดังนั้นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมและเมืองเชียงใหม่ระหว่าง ปี พ.ศ.2427 - 2518 จึงมีความสำคัญอย่างมากเพราะเป็นรอยต่อที่สำคัญของยุคสมัยที่เชียงใหม่กำลังจะเข้าสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ ร่องรอยของการเปลี่ยนแปลงของเมืองและการเกิดขึ้นของสถาปัตยกรรมใหม่ๆ ในช่วงเวลาดังกล่าวสามารถใช้เป็นหลักฐานขั้นต้นในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเชียงใหม่ และงานเขียนชิ้นนี้จึงไม่ใช่ทำหน้าที่แต่เพียงเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน แต่ยังเปิดโอกาสในการขยายพื้นที่และขอบเขตของงานอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเมืองเชียงใหม่ให้กว้างและครอบคลุมมากยิ่งขึ้นในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง “ความสัมพันธ์ทางสังคม” และ “สถาปัตยกรรม” ในเมืองเชียงใหม่ระหว่างปี พ.ศ. 2427 - 2518
2. เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยและอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางความสัมพันธ์ทางสังคม โดยอาศัยการวิเคราะห์ผ่านทางสถาปัตยกรรม

1.3 สมมติฐานและคำถามหลัก

จากสมมติฐานที่ว่า “สถาปัตยกรรมเป็นหลักฐานขั้นต้นที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย” นำไปสู่คำถามหลักที่ว่า “เราจะศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคมเชียงใหม่อย่างไร และเราจะ

ใช้อะไรเป็นกรอบคิดทฤษฎีที่เอื้อให้เราสามารถใช้วิเคราะห์และสังเคราะห์สถาปัตยกรรมในช่วงรอยต่อของยุคสมัย และควรขยายขอบเขตการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในช่วงดังกล่าวให้ครอบคลุมด้วยหรือไม่”

1.4 ขอบเขตการศึกษา

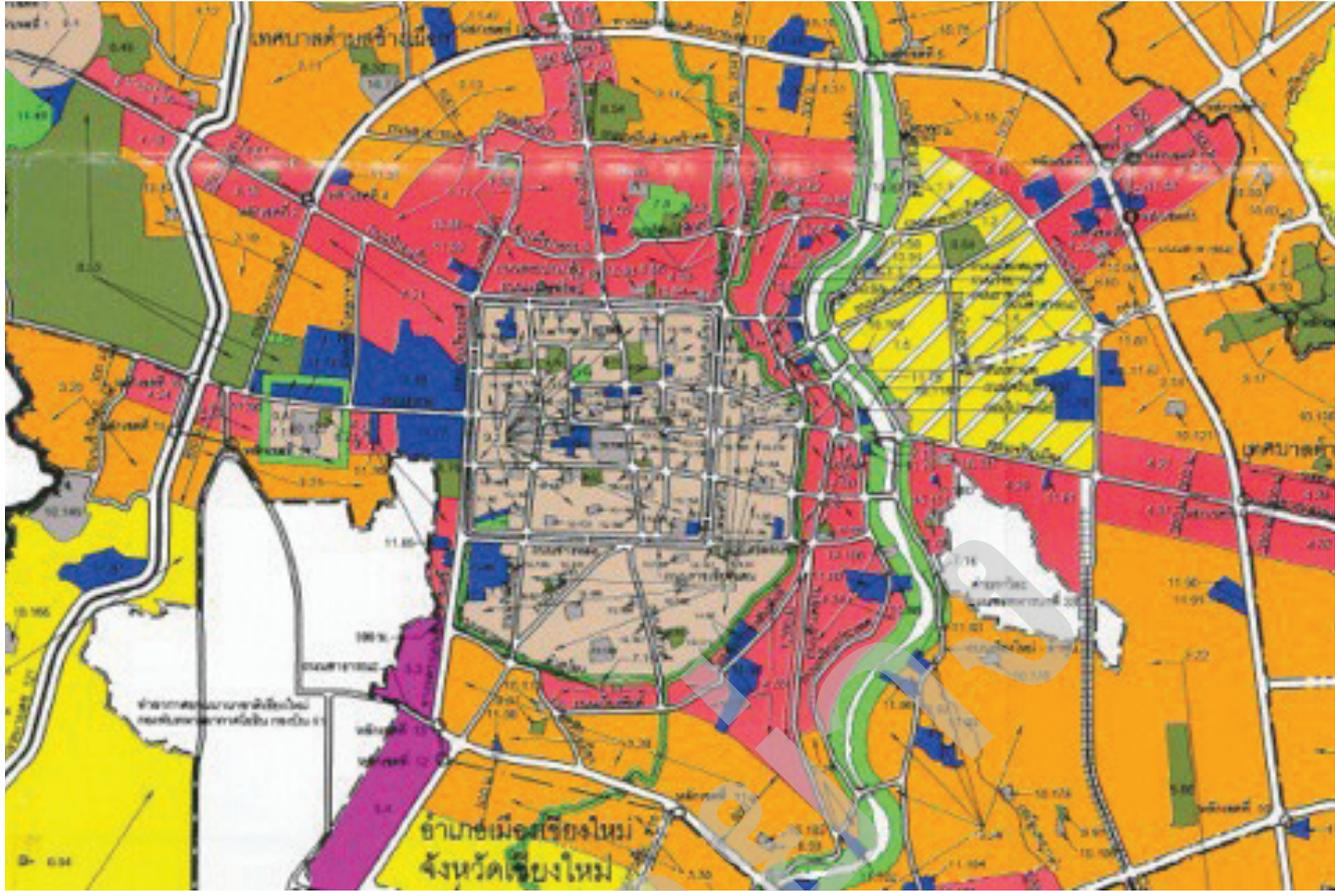
1.4.1 ขอบเขตด้านช่วงเวลาที่จะทำการเก็บข้อมูล

จุดเริ่มต้นของการกำหนดขอบเขตช่วงเวลาที่จะเก็บข้อมูลจะอ้างอิงจากงานเขียนของ สุรัสวดี อ่องสกุล เป็นหลักที่ระบุเอาไว้ว่า ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2427 - 2464 เป็นช่วงที่เข้าสู่ยุคขยายตัวทางเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่⁴ โดยมีเหตุผลประกอบคือ

- 1) เป็นช่วงที่เชียงใหม่ได้กำลังเติบโตทางเศรษฐกิจ หลังจากเซ็นสัญญาเชียงใหม่กับรัฐสยามครั้งที่สองและเป็นช่วงที่ข้าหลวงชาวสยามเริ่มเข้ามาปกครองในฐานะเชียงใหม่เป็นประเทศราชมีการบังคับใช้ภาษีที่ดินซึ่งทำให้แนวคิดของการครอบครองที่ดินเปลี่ยนไป อีกทั้งยังมีการปลูกบ้านขึ้นบริเวณริมแม่น้ำปิงและดึงดูดให้เกิดการใช้พื้นที่ดินสองฝากฝั่งต่างออกไปจากเดิม
- 2) มีการขยายตัวของกลุ่มพ่อค้าคนจีนจากเดิมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามริมแม่น้ำปิง เริ่มย้ายเข้าสู่ถนนท่าแพและถนนวิชัยนันท ซึ่งเป็จุดเริ่มต้นความรุ่งเรืองของถนนท่าแพ
- 3) มีจำนวนชาวตะวันตกและมิชชันนารีชาวอังกฤษและอเมริกันที่ขยายงานเผยแพร่ศาสนา ด้วยการจัดตั้งโรงเรียน โรงพิมพ์ และโรงพยาบาลในเมืองเชียงใหม่มากขึ้น

งานชิ้นนี้ต้องการจะเก็บและรวบรวมข้อมูลนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2427 - 2518 ซึ่งนับจากจุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ไปสู่การเข้ามาของเทคโนโลยีต่างๆ เช่น รถไฟ

⁴ สุรัสวดี อ่องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, หน้า 514 - 554.

ภาพที่ 1.1 ภาพจาก พระราชบัญญัติผังเมืองรวม เชียงใหม่ ปี พ.ศ.2556

และธนาคารใน ปี พ.ศ.2464 ส่งผลต่อการขยายตัวของเมือง การตัดถนนเส้นใหม่ ในปี พ.ศ.2486 การเกิดขึ้นของถนนซูเปอร์ไฮเวย์ ในปี พ.ศ.2508 และเชื่อมโยงเข้าสู่การเกิดขึ้นสนามบินพาณิชย์ ในปี พ.ศ.2511 หรือปัจจัยทางด้านการบังคับใช้กฎหมาย และข้อบังคับต่างๆ เช่น การบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ.2479 ส่งผลให้เกิดหลักเกณฑ์และข้อบังคับต่างๆ ในการก่อสร้างซึ่งเป็นข้อบังคับจากส่วนกลาง หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการขยายตัวเมืองมายังทิศตะวันตกของคูเมืองบริเวณด้านเวียงสวนดอก ซึ่งได้กลายเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2507 ดึงดูดให้สถาปนิกจากส่วนกลางได้เดินทางขึ้นมาเพื่อใช้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นที่ทดลองความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมา จนมาถึงการบังคับใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองเชียงใหม่ฉบับแรก ในปี พ.ศ.2518 และโครงการบูรณะ

และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ นับเป็นการจัดการเมืองเชียงใหม่ทั้งระบบเป็นครั้งแรก

ดังนั้นการกำหนดขอบเขตด้านเวลา งานชิ้นนี้จะมุ่งศึกษาเก็บข้อมูล จัดกลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2427 – 2518 เป็นหลัก เพราะในช่วงระยะเวลาดังกล่าวถือได้ว่าเป็นรอยต่อที่สำคัญในการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ เป็นช่วงของกระบวนการกลายเป็นเมือง (urbanization) และความเป็นสมัยใหม่ (modernization) ของเมืองเชียงใหม่

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ที่จะเก็บข้อมูล

ส่วนการกำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ การพิจารณาการเก็บข้อมูลจะประกอบด้วยเงื่อนไขหลักๆ 2 ส่วน คือ

โครงการ ภาพสะท้อนของความทันสมัย: บันทึกและบทกวางบทบาทของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เมืองเชียงใหม่ ระหว่างปี พ.ศ. 2427 - 2518

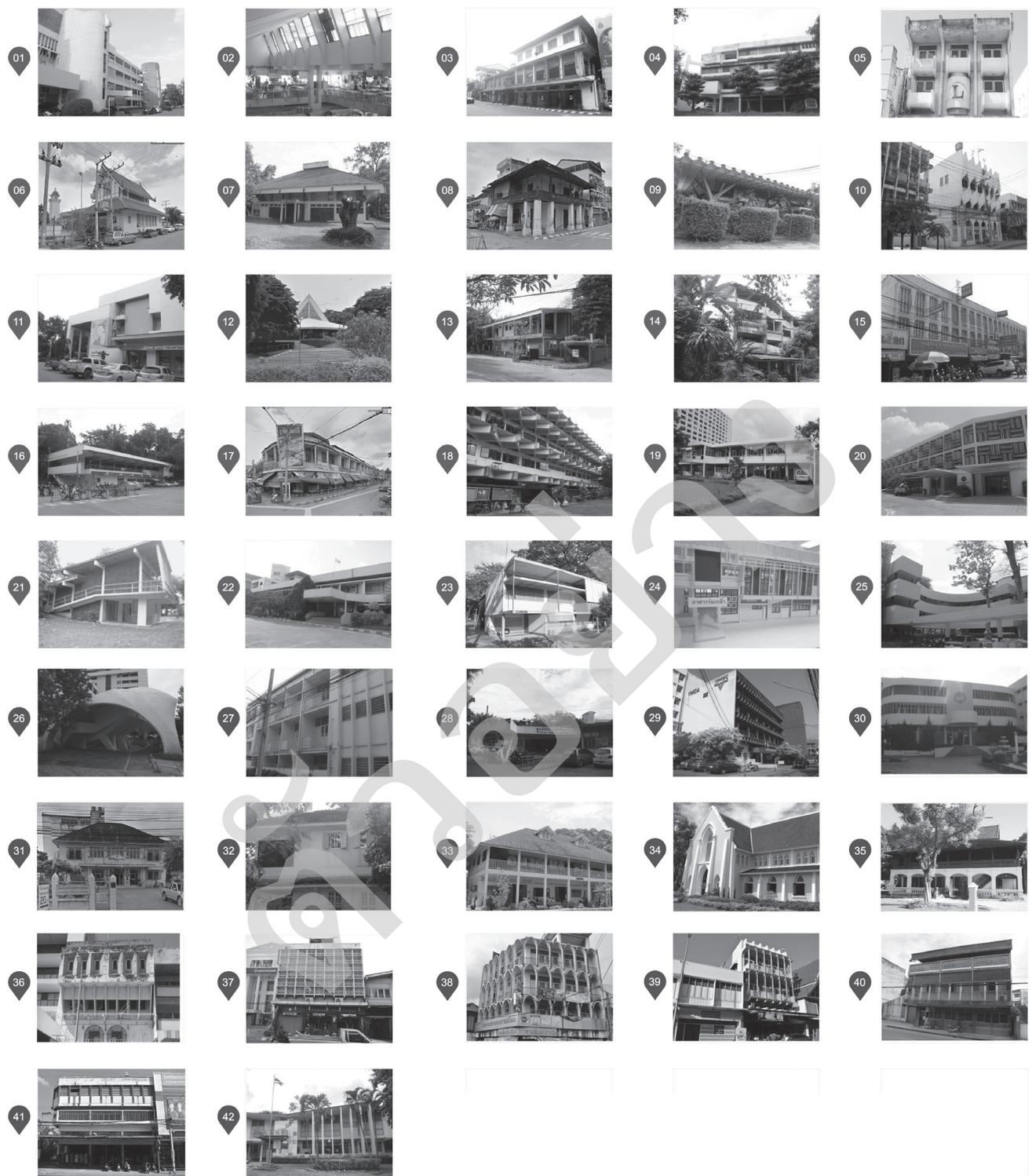
ภาพที่ 1.2 ภาพแสดงการแบ่งโซนของการเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบไปด้วย 6 โซนย่อย เพื่อสะดวกในการแบ่งจำนวนครั้งในการเก็บข้อมูลอาคารต่างๆ [ที่มา แผนที่จัดทำโดยผู้เขียน]

- 1) อ้างอิงจากเงื่อนไขที่ได้จากข้อกำหนดประเภทของการใช้ที่ดินในประกาศพระราชบัญญัติผังเมืองรวมเชียงใหม่ปี พ.ศ.2556 ซึ่งมีการอ้างอิงถึง เขตพื้นที่เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย (สีน้ำตาล), พื้นที่พาณิชยกรรมและอยู่อาศัยหนาแน่นมาก (สีแดง) และปานกลาง (สีส้ม) บางส่วน, พื้นที่อนุรักษ์เพื่อการอยู่อาศัย (สีเหลืองทแยง) บางส่วนของสถาบันการศึกษา (สีเขียวเข้ม) และสถาบันราชการ (สีน้ำเงิน) (ดูจากภาพที่ 1.1) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พบเห็นงานสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ได้อย่างชัดเจนในหลายๆ พื้นที่
- 2) อ้างอิงตามเงื่อนไขของการควบคุมและคุ้มครองอนุรักษ์ภาพลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่โดยเฉพาะในเขตพื้นที่คูเมืองชั้นใน และพื้นที่ “วงพระจันทร์” หรือตำบลช้างคลานและตำบลหายยา ทางทิศตะวันตก

ออกและใต้ของพื้นที่เขตคูเมือง ตามแผนพัฒนาเทศบาลนครเชียงใหม่ ที่มีความพยายามในการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ควบคุม “ประเภท รูปแบบ ระยะ ระดับของอาคาร และบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้ายใช้ หรือเปลี่ยนการใช้ อาคารบางชนิดหรือบางประเภทในท้องที่ตำบลศรีภูมิ ตำบลช้างม้อย ตำบลพระสิงห์ ตำบลช้างคลาน ตำบลหายยาในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่” ที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน (ปี พ.ศ.2557)

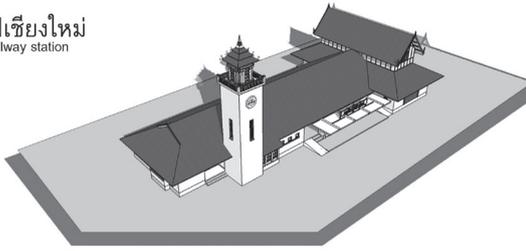
1.5 วิธีดำเนินการ

การกำหนดขอบเขตของพื้นที่ที่จะทำการศึกษา รวมถึงการกำหนดกรอบการเลือกอาคารต่างๆ ที่จะใช้เป็นกรณีศึกษา

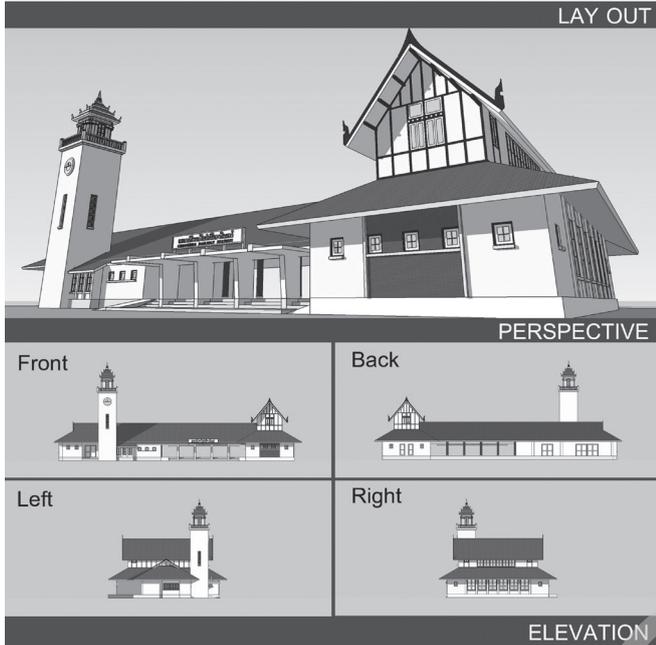

ภาพที่ 1.3 ภาพแสดงตัวอย่าง กราฟฟิกข้อมูลภาคสนาม ที่ได้จากการเก็บรายละเอียดอาคารกรณีศึกษาในชั้นที่สอง ซึ่งคัดเลือกมาเป็นจำนวน 42 อาคาร [ที่มา ภาพถ่ายและกราฟฟิกจัดทำโดยผู้เขียน]

สถานีรถไฟเชียงใหม่
ChiangMai Railway station

สถานีรถไฟเชียงใหม่
ChiangMai Railway Station

ตำแหน่งอาคารในผังเมืองเชียงใหม่

ผังเมืองเชียงใหม่

Zoning

ประวัติอาคาร

ตั้งอยู่ : ถนนเจริญเมือง ตำบลศรีนคร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
สถาปนิก : ศ.มจ. ใจเย็น ชวรวรรณ

สถานีรถไฟเชียงใหม่เป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งที่แสดงถึงความเจริญเติบโตของการคมนาคมในเชียงใหม่ ทำให้เปิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2464 นับเป็นวันสำคัญวันหนึ่งในประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ นำมาซึ่งความสะดวกสบายในการเดินทางระหว่างเชียงใหม่และกรุงเทพฯ และยังมีนักท่องเที่ยวที่สนใจมาเยี่ยมชมวิถีชีวิตต่าง ๆ ของผู้คนในเขตภาคเหนือ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการสร้างเรือนคนบนทางรถไฟขึ้น เพราะสนับสนุนในการส่งทางรถไฟ ผู้ว่าราชการเมืองนอกจากนั้นกรรมาธิการรถไฟจึงได้ตลอดปี เมื่อปี พ.ศ. 2468 ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เครื่องนักริมติดังนี้รับเปิดที่สถานีรถไฟเชียงใหม่แห่งนี้ อันเป็นที่มาให้ต้องสร้างสถานีรถไฟหลังใหม่อย่างที่เห็นในปัจจุบันนี้

รูปภายในอาคาร

ภาพที่ 1.4 แสดงตัวอย่าง กราฟฟิกข้อมูลภาคสนาม ที่ได้จากการเก็บรายละเอียดอาคารกรณีศึกษาในชั้นที่สอง ซึ่งคัดเลือกมาเป็นจำนวน 42 อาคาร ในภาพเป็นสถานีรถไฟเชียงใหม่ ข้อมูลจะประกอบไปด้วยภาพจริง ภาพที่ได้จากการทำโมเดลคอมพิวเตอร์ที่แสดงให้เห็นส่วนประกอบ และ รายละเอียดต่างๆ ตำแหน่งในแผนที่ ประวัติของตัวอาคาร สถาปนิกและแนวคิดการออกแบบ [ที่มา ภาพถ่ายและกราฟฟิกจัดทำโดยผู้เขียน]

สำหรับ การเก็บข้อมูลละเอียดในเชิงประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม เช่น แนวคิดในการออกแบบ ปีที่สร้าง ที่ตั้ง รูปแบบ ชนิดของโครงสร้าง วัสดุและเทคโนโลยีในการก่อสร้าง รวมถึงชื่อและแนวคิดของสถาปนิกที่ออกแบบ ประวัติที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอแนวทางการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมกับเมืองเพื่อทำหน้าที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ในยุคสมัยใหม่ งานชิ้นนี้กำหนดเงื่อนไขเอาไว้ 3 เงื่อนไข คือ

- 1) เป็นอาคารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในช่วงปี พ.ศ. 2427 – 2518

- 2) สอดคล้องกับลักษณะของสถาปัตยกรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ตามแนวทางที่กำหนดโดยสมาคมสถาปนิกสยามฯ
- 3) สอดคล้องกับประเภทของอาคารสาธารณะ ที่เกิดขึ้นจากการตอบสนองความเป็นสมัยใหม่ (หมายเหตุ คู่มือหรือบ้านของเอกชนที่เข้าถึงยากจะไม่ได้รวมอยู่ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม)

ผู้เขียนแบ่งพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามจะแบ่งออกเป็น 6 พื้นที่ในสองโซนหลัก แนวคิดที่จะแบ่งออกเป็นสองโซนหลัก

ประกอบด้วย โชนที่หนึ่ง คือ พื้นที่ภายในเขตกำแพงเมือง และพื้นที่ด้านทิศตะวันตกและด้านทิศใต้ของเขตกำแพงเมืองซึ่งเป็นโชนที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดของการกำหนดพื้นที่ของเขตอนุรักษ์ ตาม “เทศบัญญัตินครเชียงใหม่” และโชนที่สอง คือ โชนของการขยายเมืองเชียงใหม่ หรือ อยู่นอกเขตกำแพงเมืองไปทางทิศเหนือและตะวันตก รวมถึงพื้นที่ทิศตะวันออกของแม่น้ำปิง

โดยสรุปการเก็บข้อมูล สำรวจ และจัดกลุ่มการมีอยู่ของสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ ตามขอบเขตพื้นที่ที่กำหนดเบื้องต้นจะใช้เกณฑ์หรือเงื่อนไขที่เป็นอาคารสาธารณะ มีรูปแบบภายนอกของสถาปัตยกรรม ต้องมีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม มีลักษณะรูปแบบเป็น เหลี่ยม มุม หรือรูปทรงเรขาคณิตที่ชัดเจน การตัดทอนองค์ประกอบ ตามปรัชญาการออกแบบของสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ มีความสำคัญต่อเมืองเชียงใหม่และผู้คนในชุมชนนั้นๆ วัสดุที่ใช้ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็น คอนกรีต หรืออาจจะเป็น คอนกรีตผสมไม้ม หลังจากได้ทำการลงภาคสนามเก็บข้อมูลในแต่ละโชนเรียบร้อยแล้ว ผู้เขียนได้คัดเลือกอาคารกรณีศึกษาเพื่อลงในรายละเอียด 42 อาคาร โดยสรุปเนื้อหาของแต่ละอาคาร ดังปรากฏในภาพที่ 1.3 – 1.4 เพื่อใช้สำหรับการวิเคราะห์และสังเคราะห์ภาพสะท้อนที่ทำให้เห็นถึงปัจจัยในการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่ต่อไป

งานภาควิเคราะห์ (ขั้นตอนที่สอง)

- วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง “ความสัมพันธ์ทางสังคม” และ “สถาปัตยกรรม” ในเมืองเชียงใหม่ ระหว่างปี พ.ศ. 2427 - 2451
- วิเคราะห์ถึงปัจจัยและอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางความสัมพันธ์ทางสังคมโดยอาศัยการวิเคราะห์ผ่านทางงานสถาปัตยกรรม

งานภาควิเคราะห์ (ขั้นตอนที่สาม)

- สังเคราะห์เพื่อหาแนวทางคิดรวบยอดที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในช่วงของการเข้าความเป็นยุคใหม่
- สังเคราะห์หาแนวทางในการกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่นต่อการควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

ของเมืองซึ่งอาจรวมถึงข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ในเมืองเชียงใหม่

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เนื่องจากงานชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของ สาขาปรัชญา กลุ่มวิชาสถาปัตยกรรม ที่มุ่งเน้นการเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมเข้าสู่ยุคสมัยปัจจุบัน ปัญหาอย่างหนึ่งที่ผู้เขียนพบในปัจจุบันนี้คือ การขาดการรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย ข้อมูลบางอย่างล้ำสมัย ขาดการวิเคราะห์สังเคราะห์ เพราะเชื่อว่า “ข้อมูลทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และการพัฒนาการของสถาปัตยกรรมในยุครอยต่อสมัยใหม่” นี้จะช่วยทำให้องค์ความรู้ของกลุ่มวิชาสถาปัตยกรรม อาจารย์ นักศึกษา นักวิจัย และผู้คนที่สนใจทั่วไป ได้มีภาพและความเข้าใจที่สมบูรณ์ของสถาปัตยกรรมเมืองเชียงใหม่ได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้งานเขียนชิ้นนี้ยังจะให้ประโยชน์ในเชิงวิชาการด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในยุครอยต่อของความทันสมัยในเมืองเชียงใหม่และทำให้เห็นความหลากหลายของการเปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ในประเทศไทย แก่เทศบาลเมืองเชียงใหม่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือองค์กรที่ทำงานในระดับภูมิภาค งานชิ้นนี้จะทำให้ความเข้าใจในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม โดยอาศัยสถาปัตยกรรมในฐานะผลผลิตทางกายภาพเป็นตัวช่วยสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยและอิทธิพลต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเมืองและสถาปัตยกรรมในยุคดังกล่าว เพราะเชื่อว่า “ความเข้าใจ” ของการเปลี่ยนแปลงที่ได้เรียนรู้จากประวัติศาสตร์นี้จะช่วยภาครัฐกำหนด “นโยบายในการพัฒนาท้องถิ่นที่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์”

1.7 นิยามศัพท์

ยุคสมัยใหม่นิยม (Modernism)

คำว่า “Modern” เป็นคำคุณศัพท์แปลว่า ยุคใหม่ สมัยปัจจุบัน หรือ ทันสมัย (up-to-date) ซึ่งมีความหมายไม่เหมือนกันกับ “Modernism” ที่เป็นการบ่งบอกถึงยุคสมัยที่มีรากฐานมาจากการเปลี่ยนแปลงในสังคมตะวันตกในช่วงปี พ.ศ.2443 - 2543 โดยมีปัจจัยหลักคือเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากระบบครัวเรือนไปสู่ระบบอุตสาหกรรม ซึ่งถือเป็นขบวนการเคลื่อนไหว

ทางการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial revolution) ผลที่เกิดขึ้นครอบคลุมไปสู่การปฏิรูปความคิดและรูปแบบการแสดงออก ความงาม และความหมายอย่างมากมาย ไม่ว่าจะไปในด้านศิลปะ สถาปัตยกรรม ดนตรี วรรณกรรม และศิลปะประยุกต์ เป็นต้น บางแหล่งที่มาแปล “Modernism” ไม่เหมือนกัน เช่น บ้างแปลว่า นวนิยาย นวนิยาย ทันสมัยนิยม สมัยใหม่นิยม งานวิจัยชิ้นนี้เลือกที่จะแปลคำว่า “modernism” และ “modern architecture” ว่า “มิติของความเป็นสมัยใหม่” และ “สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” โดยมีจุดยืนคือ มิได้มีจุดตั้งต้นจากการตอบสนองต่อเงื่อนไขของการปฏิวัติอุตสาหกรรมดังเช่นชาติทางตะวันตก แต่เกิดจากปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ ที่ส่งผลให้เกิดการเลือกใช้ โลกทัศน์แบบสังคมนิยมเหตุผลนิยม และเงื่อนไขของ “ความคิดวิไลซ์” มาเป็นเครื่องมือในการปกครองประเทศและส่งผลให้เกิดผลผลิตตามมาในทิศทางดังกล่าว ดังนั้น เราอาจจะพิจารณาได้ว่ากระบวนการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ของไทยน่าจะมาจากกระบวนการ westernization มากกว่า modernization โดยตรง

สถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ (Modern Architecture)

สืบเนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ระบบการก่อสร้างได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นั่นคือการผลิตชิ้นส่วนต่างๆ ของอาคารด้วยระบบอุตสาหกรรม วัสดุการก่อสร้างที่สำคัญในยุคนี้คือ เหล็ก และกระจก ซึ่งเป็นตัวแทนของยุคสมัยใหม่และระบบการก่อสร้างแบบสำเร็จรูป (pre-fabrication) ที่ทำให้ลดเวลาในการก่อสร้างและลดค่าใช้จ่ายในส่วนเกินที่ไม่จำเป็น ในกรอบความคิดและกระแสดวงความคิดที่เกิดขึ้นนั้นยังส่งผลให้ ความงามและค่านิยม ของรูปทรงทางสถาปัตยกรรมได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งหากพิจารณาจากศิลปะในยุคก่อนหน้าที่จะเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ คือ ยุคคลาสสิกใหม่ (neo-classicism) เป็นการนำเอารูปแบบและความหมายจากสถาปัตยกรรมยุคกรีกโรมันกลับมาใช้ใหม่ รวมถึงศิลปะแบบอาร์ตนูโว หรือที่เรียกว่า นวนศิลป์ หรือศิลปะใหม่ ซึ่งได้รับความนิยมสูงสุดในช่วง ค.ศ.1890 - 1905 โดยมีจุดเด่นคือการลดทอนรูปแบบและเส้นสายตามธรรมชาติ เช่น ดอกไม้และพืชอื่นๆ ด้วยลายเส้นเหล็กหล่อที่โค้งอ่อนช้อย แต่พอเข้าสู่ยุคสมัยใหม่นิยมรูปทรงและเส้นสายส่วนประดับประดาตกแต่งทั้งหมดถูกตัดออกเหลือเพียงความเรียบและความโดดเด่นของรูปทรงเรขาคณิตเท่านั้น

ศิลปะในยุคสมัยใหม่นิยม

Expressionism หรือ ลัทธิสำแดงพลังอารมณ์ หรือ เอกซเพรสชันนิซึม คือขบวนการทางวัฒนธรรมที่เริ่มขึ้นในเยอรมนีเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่เป็นปฏิกิริยาต่อปฏิฐานนิยม (positivism) และขบวนการศิลปะอื่นๆ เช่น ธรรมชาตินิยม (naturalism) และ ลัทธิประทับใจ (impressionism) วัตถุประสงค์ของขบวนการนี้ก็เพื่อการแสวงหาความหมายของ “ความรู้สึกมีชีวิตชีวา” (being alive) และประสบการณ์ทางอารมณ์แทนความเป็นจริงทางวัตถุ แนวโน้มของศิลปินกลุ่มนี้จะบิดเบือนความเป็นจริงเพื่อที่จะแสดงผลที่มีต่ออารมณ์ และเป็นศิลปะอัตวิสัย (subjective art form) ลัทธิสำแดงพลังอารมณ์ปรากฏในงานศิลปะหลายรูปแบบซึ่งได้แก่ จิตรกรรม วรรณกรรม การละคร ภาพยนตร์ สถาปัตยกรรม และการดนตรี ส่วน Impressionism ลัทธิประทับใจ หรือ อิมเพรสชันนิซึม เป็นขบวนการ ศิลปะที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในกรุงปารีส เช่นเดียวกับศิลปะในแนวเอกซเพรสชันนิซึม คือเป็นศิลปะในเชิงอัตวิสัย ที่ต้องการนำเสนอความประทับใจ ความอบอุ่น ภาพฝันที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ลักษณะภาพที่เกิดขึ้นไม่เน้นความเป็นจริงแต่นำมาจากการแสดงออกทางความรู้สึกมากกว่า

สถาปัตยกรรมล้านนา

คำจำกัดความของสถาปัตยกรรมล้านนานั้นยังไม่คงเป็นข้อถกเถียง เพราะสำหรับบางคนแล้ว “สถาปัตยกรรมล้านนา” คือ คำจำกัดความที่อ้างอิงจากพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐานตามชาติพันธุ์และการปกครอง สถาปัตยกรรมล้านนาที่เกิดขึ้นในอาณาจักรล้านนาที่เป็นอาณาจักรของชาวไทยวนในอดีต ที่ตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ตลอดจนถึงสองปันนา เช่น เมืองเชียงรุ่ง (จิ่งหง) มณฑลยูนนาน ภาคตะวันออกเฉียงของพม่า ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งมีเมืองเชียงตุงเป็นเมืองเอก ฝั่งตะวันตกแม่น้ำสาละวิน มีเมืองนายนเป็นเมืองเอก และ 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน และจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีเมืองเชียงใหม่ เป็นราชธานี มีภาษา ตัวหนังสือ วัฒนธรรม และประเพณีเป็นของตนเอง ต่อมาถูกปกครองในฐานะรัฐบรรณาการของอาณาจักรตองอู อาณาจักรอยุธยา และอาณาจักรอังวะ จนสิ้นฐานะอาณาจักร ดังนั้นจึงมีรูปแบบที่หลากหลาย ผสมปนเปกิด การเคลื่อนไหลทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานกันไป แต่สำหรับใน

เมืองเชียงใหม่ผู้คนอาจจะให้คำนิยาม “สถาปัตยกรรมล้านนา” แตกต่างออกไป เช่นในพระราชบัญญัติการผังเมือง ปี พ.ศ.2518 กำหนดให้อาคารในเขตอนุรักษ์จะต้องแสดง “เอกลักษณ์ล้านนา” แต่ไม่ได้ระบุหรือขยายความเนื้อหาของความเป็นล้านนาอย่างสร้างสรรค์ แต่กลับให้ตัวอย่างที่มีความเฉพาะเจาะจงถึงการนำเอา “กาแล” มาใช้เป็นตัวอย่างจึงทำให้ผู้คนเข้าใจว่า “สถาปัตยกรรมล้านนา” คือ “กาแล” หรือสำหรับนักวิชาการหรือสถาปนิกบางท่านเชื่อว่าวิถีชีวิตและการดำรงชีพกลับให้คำนิยามของความเป็น “สถาปัตยกรรมล้านนา” ได้ดีกว่า เพราะการเข้าใจถึงธรรมชาติบริบทของความเป็นพื้นถิ่น การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่ถูกหล่อหลอมด้วยภูมิปัญญาพื้นถิ่นอย่างเฉพาะเจาะจงให้ภาพของความเป็น “ล้านนา” ได้ดีกว่า

